

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

KÖNYVEK KÖZÖTT. A VÉGTELEN TÜKRE

Ezzel a címmel jelentek meg Juhász Anna gondozásában Juhász Ferenc vallomásai, köszöntői, beszédei, gondolatsírái a Kossuth Könyvkiadónál. Némelyik írása verspróza, némelyik alkalom szülte, ezekben érezni némi visszafogottságot. Juhász Ferencel megnyitvatni egy kiállítást, jellemzetni egy könyv értékeit rangot ad. Nem csoda, hogy kérésekkel ostromolják, amelyeknek nehéz ellenállni, s ő, mint a szegénylegények unokája, segít, támogat, nyugtáz és felfedez. A költő, ha valóban istenáldotta tehetség, sosem pihenhet babérjain, kötelessége dolgozni, adottságai szerint „hirdetni az igét”. Ez a belső parancs vezérli Juhász Ferencet, ha nem verset ír is, s talán a mindenség sugallatára alkot ezekben az írásaiban ugyancsak maradandót.

Ha kísérletet teszünk, hogy valamiképpen elkülönítsük egymástól az alkalmakat, amelyek ihletét mozgásba hozzák, elsőnek alighanem azokat kell különválasztani, amelyek önéletrajzi jellegűek. Ezt a témát költészetében is feldolgozta, de prózai vallomásain is átüt, olykor átvérzik a sorsidéző líra, amely már akkor is tüneményes adottsága volt, amikor tehetségére fölfigyelő, azt szeretettel gondozó tanítói és tanárai rádöbbenek, hogy gyémántot csiszolhatnak a gondviselés jóvoltából. Szegénysorból érkezett, de szokatlanul gazdaggá tette képzelete és az a szenvedélye, ahogy a könyvek üzenetét magába szívta. Nem gépek, hanem sorsok és verssorok voltak indító élményei. Belépett egy másik világba, amely szebb és vonzóbb volt a valóságnál, és arra készítette, hogy ráeszméljen a szeretett világ sokszínűségére és szépségére. Ez tette nagy költővé, ez készítette, hogy megírja azt a világ-époszt, amellyel csak a legnagyobbak próbálkoztak. Sárközi Ferenc tanító úr „mindig az ajtó nagy hárfaszerű, almanagy-fagolyós számológép, a húros számológép tetejére” ültette. Ebben a pozícióban látjuk ma is, azzal a különbséggel, hogy mintha a földgolyón üldögélne, figyelmesen, a világmindenség szívdobbanásaira ügyelve. Ezeket érzékelté fiatalágában például az övéhez hasonló ihletből táplálkozó Weöres Sándor verseiben. Már kamasz korában leveleket váltottak. „...a levélborítékba mindig volt egy új verse tintával beírva, nagy betűvel sorakozva”. 1946-ban ismerkedtek meg, lettek „barátok és ivó-cimborák, a mindenség titkainak elszánt vallatói. S a másik rokon-zseni: József Attila, akinek líráját tőle pontosabban ismerhetjük meg, mint bölcs tanulmányok sorából. „Ő az a félelmetes okos, tisz-

ta és zseniális előd, akinek tüzeiben, bánatában és ragyogásában élünk ma is, és akinek izzó szava előtt átviláglik az emberiség, mint röntgen-sugárban a test. Ő nemcsak nekem, hanem minden utánam-jövőnek példaképe és mestere lett: a szigorúságban, a pontosságban és az odaadásban.”

Azonosulás és beleézés nagyszerű példája, ahogy József Attila költészetének utolsó korszakát jellemzi: új világgépet alkotott, kiteljesítette Petőfi meg Ady dühét és hitét, de „túl későn, szinte az utolsó pillanatban jött, tragikusan közvetlenül a megváltás előtt. A legnagyobb nyomás idején bomlott meg benne a lírai egyensúly, s így nem volt már bizalma és ideje, hogy teljesen megvalósítsa azt, amit oly nagy hittel és jókedvvel kezdett. Szinte kettéhasadt, mint egy nagy kristály, amelyre ráütöttek egy kalapáccsal. Ugy elhatalmasodott benne a bánat, mint beteg testében a rák: sisteregve zabálták föl szervezetét a burjánzó bánat-sejtek. Nagyságának és iszonyú bátorságának legnagyobb és legzordabb bizonyítéka, hogy az utolsó percig beszélni tudott és mert erről. De az eredeti költői programját nem tudta megvalósítani (mint ahogy Vörösmarty sem tudta, és oly sokan előtte és utána): költészete harmadik korszaka zseniális és észvesztően szomorú önfeladás. Minden egyes új versével, mint léghajós kosarából egy-egy homokszálat végleg kidobott, visszavonhatatlanul kioldott önmagából valamit, hogy végül is áttetsző lett, mint a szappanbuborék, s ami látszott rajta, a földagadt hártya-testen, az ámulat-üveg-gömbön, az már nem ő volt, de ereivel, egével a halál, egy sas véres szárnya, véres karmai, hogy végül is eltűnjön a zord űrben, szétoszló, mint a pára, hiszen nem a földben tűnt el, mert még a földet is kiénekelte maga alól szegény.”

Szándékosan idéztem hosszabban e jellemzést: a költő nyaktörő bátorsággal kimondja azt, amit az életművet nem a sas szemhatárából elemző nem mer, talán nem is tud, s olyan drámai hátteret rajzol költőtársa utolsó korszakának verseihez, amelyek ismerete híján nem látjuk át végső tragédiáját. Általánosan is érvényes ezekre a prózai írásokra, hogy igazán akkor szárnyalnak a magasságokba, amikor csak zseniket kell jellemeznie. Éreztem, hogyne éreztem volna, hogy Konok Tamás zseniális festő, a lét törvényszerűségeit mutatja meg, valójában azonban a költő vezetett rá törekvéseinek teremtő szándékaiban megmutatkozó egységére. Hasonló revelációt jelentettek a Petrovics Emilt köszöntő és búcsúztató sorok, amelyben a rokona szólt a valóság kimeríthetetlen gazdagságát kottafejekbe álmódó zeneszerzőről.

Juhász Ferenc újdonságát és nagyságát olyan kiváló ismerői és barátai tájolták be, mint Bodnár

György — akit elbúcsúztatott — és Pomogáts Béla, akít 80. születésnapján köszöntött. Valójában magában álló nagysága nemzedékének, s ha „Mozart-szavúnak” nevezi az elődei között említett Csokonai Vitéz Mihályt, akkor őt magát Beethoven-szavúnak nevezhetjük, amint az *Örömmóda* gondolatához csatlakozva nagy, létösszegző látomásban egyesíti az embert és a természetet. Az a szándéka neki is, mint Tóth Árpádnak („megváltó elégia-mosolyáról” írt jellemzésében): „Úgy üzentél ezzel egy másik világba (az *Elégia egy rekettyebokorhoz* jellemzése), a kozmikus végtelenség-magányba, mintha egy másik égitesten virágzó önfeledt és létező titokba gyúrnál virágot, világot, hogy virágorát az örök forró tüdővérzéses fagyba szétfújva legyintene az Isten, hogy minden csöndet és minden dübörgést, tüzet és jeget, sziklát és vulkánt, égitest-bolygó gyűrűt és szupernova halál-lázadást, diadalmas szép önpusztítást, galaxis-szigetet és halál-pont-feketét legyőzve megtermékenyítsen.”

Utaltam már arra, hogy szerintem nem mindenki szolgált rá arra, hogy Juhász Ferenc ajánlása legyen teljesítménye mércéje, belépőjegye a „fentebb” irodalomba. Mégis megejtő és tiszteletet parancsoló készséggel és nyitottsággal karolja fel a fiatalokat. Sok nagyszerű magyar íróat említhetnék a 20. századból, akikből hiányzott ez az érzékenység és figyelem. Nemcsak arra utalnék, mekkora beleérzéssel méltatja Esterházy Pétert, hanem elsősorban a művészetben élő ember szerteágazó érdeklődésére, amellyel felismeri az újabb törekvésekben rejlő esetleges értékeket. A klasszikusokat könnyű felfedezni, újra beleiktatni a művészetek történetébe. (Néha ezzel is küldetést teljesít Juhász Ferenc, hiszen például Tóth Árpád is a margóra szorítva várja méltatóit.) Am a tehetségek elismerése beleérző azonosulást is kíván, s ennek a tulajdonságnak sincs híján a költő.

Az emberi lét két meghatározó pontja élet és elmúlás. Sokan leírták, hogy Juhász a halállal eljegyzett költő. Lírájába és prózájába azonban új színeket hozott az újra megtalált szerelem, melyet a hála is átszínez, hisz a szeretett társ öregkori költészetének új árnyalatokat kölcsönzött, s legalább ennyire fontos élménye a születés, az az új távlatokat nyitó kapcsolat, amely unokáinkhoz fűz bennünket. A kötet egyik legbensőségesebb tartományába vezetnek azok az írásai, amelyekben lánya esküvőjének csodaérületét és a nőiség teljességét megfogalmazó *Áldás-kérés* verssé lényegülő vallomását fogalmazta meg:

*Áldjon meg az Isten minden terhes asszonyt,
akiben gyermek-váró gyönyörrel érik a
megvalósult Idő. Mert minden asszony léte
illatos, mint egy gyönyörű szőlőfürt. Minden nő
nővérünk, húgunk, anyánk. És lehet-e jobban
szeretni őket, vágyani jelenüket és jelenlétüket.*

*A szerelemtől gömbölyödő asszonyok az időt
és a várakozás-jövőt hordozzák áldott testükben.
Ők a mi anyáink, vigaszunk, nevelőink
és gondozóink. Áldás rájuk és létükért szeretet.*

Számomra ez a tíz sor az egész kötet legkiemelkedőbb írása, az érzés és a belőle születő szeretet felbuzgó áradata. Ennek is megvannak ellentétei a halált idéző búcsúztatókban. Az idősödő ember élete veszteségekkel van körülvéve: barátai, társai, kedves rokonai lassan magára hagyják, akit az imént köszönhetett születésnapján, attól könnyesen búcsúzhat sírjánál, felmérve saját veszteségét is, hiszen egy-egy kedves emberének halála belőle is kitép egy soha vissza nem nyerhető darabot. Amikor a költő 89. születésnapját köszöntöttük, az ünneplők között mosolygott a pergamen-fehér arcú Hovanyecz László is, akinek vonásaira már a közeli elmúlás ütötte bélyegét. Nemsokára a köszöntött búcsúztatta a sírnál és másutt, a gyászolók szívébe vésvé ezt a kedves embert, aki a *Tekintet* című folyóiratnál is életének fontos társa volt. Egyébként is elmondható, hogy ezekben a búcsúztatókban Juhász Ferenc a sirató ősi formáját teremtette újjá, s túllépve a hivatalossá merevített formáin, a személyes gyász fájdalmát könnyes azonosulással fejezte ki.

Általánosságban is érvényes a megállapítás: Juhász egész életművére, verseire és prózájára egyaránt érvényes a teremtés kockázata és nagyszerűsége. *Hantai Simon köszöntése Bián* című írásában olvassuk: „Szívemben sokszor beszélgetek vele, de szavaimra nem kapok választ, mert a halottak nem tudnak beszélni.” Vagy mégis? Hiszen ezek a búcsúztatók nem monológok, hanem párbeszéd: az emlékező életre galvanizálja a holtakat. Megszólalnak és a síron túl is megvallják: érdemes élni, mert szép a tartalmas élet. Ugyanúgy kelti életre a könyvekbe, festményekbe, fotókba zárt világot is, melyek kivétel nélkül „a szellem fény-arcának bélyegét” jelenítik meg számára, s mert avatott közvetítőjük, számunkra is. Miközben viharfelhők úsznak fölöttünk, ő „a téboly-égből kiragyogó csöndre” vár, s ebből a csöndből teremti újjá a „szerelevilágot”, amelynek hiánya fájdalmas veszteségünk, de nem pótolhatatlan, hiszen „íme, az ember”, a költő, aki az elmúlásba is beleszövi a reményt.

RÓNAY LÁSZLÓ

A fenti írással búcsúzzunk Juhász Ferentől. (A szerk.)

IANCU LAURA: MÍG KABÁTOT CSERÉL ISTEN

2014-ben Iancu Laura ötödik verseskötete jelent meg. A Magyar Napló gondozásában a *Míg kabátot cserél Isten* a moldvai származású költő, író, néprajzkutató harmadik lírai munkája. (Egy évvel

korábban drámakötetét is az említett kiadó jelentette meg.)

A kötet hat részből épül fel (*Éjszakáink, mint téli temető; Árnyéktalan fájdalom; Míg kabátot cserél Isten; Estére a fák is hazamennek; Szélbe épített ország; Este a faluban*), mely részek szervesen folytatják az előző versciklus utolsó költeményének záró gondolatát. A *Míg kabátot cserél Isten* szakasz utolsó költeményében (*Tán föl sem állok már*) például a második sor: „a fák is készülnek egy másik városba” (64.), ezt mintegy befejezve áll a költemény után az új rész címe, „Estére a fák is hazamennek”. (65.)

Iancu Laura katolicizmusa Rónay György, Pilinszky János vagy Péntek Imre vallásosságával rokon, de attól mégis nagyon távoli, hiszen lírájának női szubjektuma nem tehető zárójelbe. Költeményeiben egy érzékeny és kivételesen művelt női én szólal meg, egy olyan alak a magyar irodalomban, aki talán azokhoz a megragadó és kifinomult asszonyokhoz hasonlít, akik a középkorban az evangéliumokat másolták különböző kódexekbe. A hit és Isten vitathatatlan része volt az életüknek, de közben érdeklődtek a politika, a történelem alakulása iránt is.

Az első ciklus a 20. századi politikai és szellemi folyamatok interpretációja a jelen emberének történelmi tudatával (mely eszmeiség zseniálisan tér vissza a befejező ciklusban). Már ebben a szakaszban is világossá válik, hogy noha a néprajzkutató nem bújik ki a bőrből (az első költemény címében és műfajában is egy recitáló *Ráolvasás*), de a kötetben mégis egy nagyon fiatalos hang szólal meg és aktuálpolitikai kérdésekkel foglalkozik. A *Szerelem* a női hazaszeretet csodálatos és minden ízében eredeti megszólalása. Elismerést érdemel a szövegek gondolatisága, jelen költeményről beszélve Trianon sorok között megbúzó fájdalom mellett a kortárs migráció [„Vigyázzak (...) hogy idegenbe ne tántorítson a bú.” (17.)], a politikai történések okozatisága egy mélyen intim művet közelít a közéleti költészethez. Az *Ének* fegyelmezett petrarcái szonett formájában egy jóval archaikusabb állóképet merevít ki elének, hogy érzékeltetni tudja a virrasztó Krisztus és az Istentől vigaszt váró zsoldározó asszony bizalmas kapcsolatát.

A ciklus utolsó költeménye (*Holdvilágnál*) éjszakai képei után a második verscsoport (*Árnyéktalan fájdalom*) kezdő költeménye a hajnal érkezéttel, de az „*ádvénti sötét*” paradoxonjával nyit. Ebben a szakaszban a megtörtség, fáradtság, szomorúság és elerőtlenedés uralkodik, keserves gyász élménye (az édesanyától való eltávolodás) lesz a meghatározó. Anya és lánya közti megrendíthetetlen kapcsolat nemcsak a ciklus nevét is adó (a sor az *Anyám imádkozik* vers része) költeményből érezhető, hanem a *Vasárnap* és a *Szerda* címűekből is. Előbbi az ünnepi hangulat

közvetítése, mely az üdvözülésbe vetett hitből fakad. A lírai én szoros kapcsolatát Krisztussal mutatja az „*Azt is szerettem, aki megtagadott. / Azok közt éltem, akik útban vannak.*” (36.) élményeinek átélése. A *Szerda* a lírai én Borbély Szilárd halálának hírére érzett megrendülését örökíti meg, az iszonyatot, amikor úgy érzi „*már túl sok halott van*”. (38.) Érzéseinek megzabolozását ügyesen mutatja az anaforikus szerkesztés: „*Körülfélel egy messziről jött rettenet, / egyedül vagyok, hitetlenség, / egyedül, veled.*” (38.) Ennek a ciklusnak a záró sorára kibontakozik az elvágyódás, elmenekülés érzése a lírai énben, s mintegy előkészíti a *Míg kabátot cserél Isten* verscsoport alapélményét: a keresés és az utazás tapasztalatát.

A hazavágyás ebben a kötetben nem csupán a honvágyat jelenti, hanem a szülőföld iránti szeretet is („*Hazakísérem minden este / A bögő földet ringató anyámat, / Újabbán nem tudja, hol keresse, / Hol találja a szülőházat.*” *Újabbán*, 47.), az éjszakához való ragaszkodás pedig a hajnal utáni kitarató vágyakozás szimbóluma [„*Kit őrzök? (...) / Hogy megvirradjon, az éjszakát.*” *Újabbán*, 47.]. A szülőföldet pedig leginkább szeretni ebben a megközelítésben a távolléttel lehetséges, de az otthon képe szintén összefonódik a hideg téli éjszakával („*Haza kéne menni a kikövezett sötétségbe.*” *Otthon*, 45.) Az anya képe a szülőföld, a falu motívumával is összekapcsolódik, az anyához fűződő érzések a tájhoz kötődő érzelmeként is értelmezhetők.

A negyedik versciklusban az eddig meg nem nevezett megszólított biztos nyelvi formát nyer: „*Uram*”. Innentől a bizalmas, személyes kapcsolat alanyai (az Úr és a lírai én) explicitté válnak. Ebben a szakaszban is az egyházi ünnepek tagolják az időt, mely az éjszakák számlálásával telik, de továbbra is a magány lesz a legelemibb tapasztalat. A *Mt 25,13* című töredék szonettnek (szonettformája nem teljes: a két kvartina és két tercina verssorok közül az utolsó egységből hiányzik egy sor) is ez a legtömörebb mondanivalója, az Úrral való találkozás élményét egyedül éli át a lírai én: „*Magam vagyok, Uram, látod, / sem őrségem, sem fegyverem, / nézd, hány hűtlen cafat lóg csapzott szívemen.*”, de a záró sor ötletszerű felvetése („*lehetnél Te is a jegyesem?*” 78.) mégis elhivatottságról tanúskodik. Az evangéliumi hivatkozás a tíz szűzről szóló példabeszédet idézi meg. Vigyázásra int, hogy amikor elérkezik a nap és az óra, az Úr magáénak ismerhessen minket.

Az ötödik verscsoport ajánlásokkal ellátott költeményeket (Mezey Katalinnak, Oláh János tiszteletére) vagy alkalmi verseket (Weöres Sándor emlékére, Kiss Benedek születésnapjára) foglal magába. A *Könyörgés* a zsoldárok hangvételét idéző érzékenységgel kéri az Urat ima formájában az üldözöttek megoltalmazására. Bámulatba ejtő és

nemzetközi viszonylatban is aktuális a keresztényi állásfoglalás. „*Oda kiáltok, Isten, / hol idegenül szólnak szavaid, / hol átkaiddól reszket a nyárfa, / s az árnyékában delelő anya / siratja világgá futott fiait.*” (91.)

A hatodik csoport tíz azonos című költeményt tartalmaz (*Este a faluban*). Mindegyik vers egy isteni titok kinyilatkoztatását kéri az Úrtól rendkívül bizalmas formában [„*Áruld el, Uram, / minék ez a sok nevenincs rettenet (...)*” *Este a faluban* (1.), 95.; „*Áruld el, Uram, / miért nevettél, mikor a tavaszt lestem!*” *Este a faluban* (2.), 97.; „*Áruld el, Uram, / miért nem alszol!*” *Este a faluban* (3.), 99. stb.]. A felütesek téma megjelölést is jelentenek, és a kezdősorok a meglepő gondolatalkazattal hozzájárulnak annak jelzéséhez, hogy a ciklus egységei összetartoznak. A 10. költemény a kötet értelmezéséhez is segítséget nyújt: a lírai én munkájával az Úr létezéséről tett tanúbizonyosságot. S ez a költemény mutatja a gyászidő leteltét is, a lírai én feldolgozta a veszteséget, s erre a pontra a magány érzését sem vonatkoztatja önmagára: „*csak aki örök gyászban él, hiányod az hordozza*” [*Este a faluban* (10.), 114.] A ciklus, s egyben a kötet záró sorai is Istenhez való könyörgések, a kinyilatkoztatás ismételt kérése: „*Vedd komolyan, Uram, / nincsen szó, ha nem Te beszélsz!*” [*Este a faluban* (10.), 114.]

Iancu Laura igazi humanistaként szólal meg ebben a kötetben, és olyan tartalmat kínál az olvasóknak, mely női hangvételének köszönhetően szinte egyedülálló a vallásos magyar költészetben. Költeményei apró kincsekhez hasonló imádságok. Megmutatja, mit jelent hitvallást tenni az irodalomban. (*Magyar Napló*, Budapest, 2014)

SZABÓ P. KATALIN

MÁTYUS FERENC: IMAKÖNYVBE ÍRT LEVELEK Orosz hadifoglyanapló 1945–47

„*Aki otthon beszélni mer az itt látottakról, azt visszahozzuk!*” Így engedték haza azokat a hadifoglyokat, akik többéves kényszermunkát végeztek a Szovjetunió területén. Idehaza nem mertek beszélni családtagjaiknak a történetekről, hiszen féltek a megtorlástól, és attól, hogy esetleg újra visszavihetik őket. Noha az emlékezés segíthetett volna nekik abban, hogy feldolgozzák a történeteket. Ez magyarázatot ad arra, hogy miért tudunk olyan keveset a hadifoglyosorsról és a táborok mindennapjairól.

Éppen ezért van nagy jelentősége Mátyus Ferenc hadifogsága idején írt naplójának, amely a várandós feleségének, Czencz Alice-nak írt levelek összessége. Eszköz hiányában a nála lévő imakönyv nyomtatott sorai fölé, kétoldalt mellé és alá jegyezte fel az eseményeket, valamint saját

reflexióit a *Kongreganisták kézikönyvébe*, a Mária Kongregáció ájtatossága és szabályai tizennegyedik kiadásába. A kézírás körbeveszi az imakönyv szövegét, ahogy ez a kötetben lévő *facsimile* oldalakon is látható. A levélnapló minden egyes darabja dátummal van ellátva, mint egy korabeli tudósítás a 70 évvel ezelőtt történetekről, amely által megismerhetjük a Szovjetunió fogolytáborának mindennapjait. A levélnaplót tartalmazó imakönyvet a szerző lánya, Mátyus Aliz találta meg és adta közre. Miként Szakály Sándor is megfogalmazta a kiadványhoz fűzött utószavában, a levélnapló igazi kuriózum, hiszen imádságos könyvben fennmaradt és csak a hadifogságból történő hazatérés után kézbesített levelek ritkaságnak számítanak.

Mátyus Ferenc 1920. március 28-án született Pápán, itt végezte el a tanítóképzőt, majd Döbröntén és Pápán dolgozott tanítóként, míg 1940 decemberében be nem vonult katonának. Először 1942 májusában került hadművelési területre, Kurszkba. Még ugyanebben az évben részt vett a timi áttörésben, innen erőltetett menetben jutott el a Donig, majd 1942 szeptemberében a kosztenki ellentámadásnál harcolt. Azonban számára a háború befejeződésével nem értek véget a megpróbáltatások. 1945. május 9-én egy vörös csillagos magyar hadnagy utasítására Sorokpolányba indult társaival, hogy megvárják az igazolóbizottságot, mivel azzal áltatták őket, hogy csak az igazoló papírok átvétele után térhetnek haza. Ehelyett azonban vagonokba tették őket, és 28 nap utazás után megérkeztek Iasiba. A szerelvények innen orosz területre, Obojánba, majd Rzsavába vitték őket. Decemberben a kurszki vasúti táborba került. Ezekben a táborokban töltött napokról írja levélnaplóját hitvesének a fiatal tanító. A beszámolókból mesél a láger életéről, nem panaszkodik helyzete miatt, inkább igyekszik hálát adni azért, hogy él, és bízik abban, hogy egyszer haza fog jutni: „*Én is úgy érzem, a jó Isten velem van, nem kell kétségbeesnem. És erős szent hitem: hazakerülök!*” (73.)

Embertelen körülmények között él társaival együtt, de ő mégis az otthon maradtokért aggódik. Mivel a háború után vitték el, nem ismeri a magyarországi helyzetet, ezért folyton a felesége és a még meg nem született gyermeke miatt nyugtalanodik. „*Ez a borzasztó, ami örületbe kerget: nem tudom, mi van veletek. Van-e kicsi? Él-e? Te, Édes, egészséges vagy-e? Simán ment-e a szülés? Borzalmas ezeket nem tudni.*” (35.) Nem tudhatta, hiszen semmilyen hírt nem kaphattak otthonról, állandó bizonytalanságban éltek napról napra. Bizonyos időközönként érkezett egy-egy újabb információ a hazatérés időpontjáról, de ezek csak a foglyok megnyugtatóására szánt álhírek voltak.

Mátyus Ferenc táborának lakóin egyre inkább erőt vett a csüggedés, szembesülniük kellett a betegséggel és a halállal: „Van itt vagy 1400 fogoly, ebből 500 súlyos beteg, naponta 4–5 halott.” (47.)

A megterhelő munka és az ezért járó táplálék, ami csak arra volt elég, hogy ne haljanak éhen, teljesen legyengítette a szervezetüket. Csupán a képzelet és az álmok enyhítették a foglyok szenvedéseit, sok esetben ezek adtak erőt a túléléshez. Elképzelték, hogy szeretteikkel vannak meleg otthonukban, jóllakva. Ezek a vágyak azonban elérhetetlennek tűntek a foglyotábor körülményei között. A levélnaplóban is számos utalást találhat az olvasó az álmok jelentőségére: „Tegnap éjjel jobban aludtam és érdekes álmom volt (...). Álmomban kora reggel hazaértem, csendesen bementem kicsi szobánkba, és ott láttalak Édes, aludni, melletted egy Édes Kicsivel. Istenem, azt az örömet! Nézegettem a Picit, és nem tudtam megállapítani, fiú-e vagy lány. Amint ott térdeltem az ágy mellett, egyszer csak felébredtél. Azt mondtad, szóról szóra: Édesapa, Te vagy itt? (...) Később a picikém is felébredt, előttem tisztába tetted és félreérthetetlenül megállapítottam, hogy kisfiú!” (18.) Az álom ideje valóban ifj. Mátyus Ferenc megszületésének napja volt, 1945. október 21-e.

A hadifogolysors a háború velejárója, a hadifoglyok helyzetéről — jobb híján — nemzetközi egyezmények alapján döntenek. Az érintett államok fogolycserét alkalmazhatnak vagy a békekötést követően hazaengedik a hadifoglyokat. A szovjet gyakorlat azonban eltért ettől: többéves kényszermunkára vitték őket a Szovjetunió területére. A kényszermunkatábor „célja” a büntetés mellett a kollektív bűnösség tudatának erősítése volt: „Ma jött egy orosz tiszt ismét, és az osztrák, román cseh foglyokat viszi azonnal magával. Csak mi maradtunk itt a németekkel. Nem értem! A végén kiderül, hogy az egyetlen bűnös a magyar királyi tisztikar. Mi dolgozunk legtovább Oroszország felépítésén. Értetetlen.” (29.)

Mátyus Ferenc szerette volna, hogy a levélnaplóba bekerüljenek a megmenekülés és a hazatérés körülményei, ezért az utolsó évről csak a legfontosabb eseményeket jegyzi fel. Az imakönyv utolsó lapjára a következő sorokat írta: „VI. 8-án: És most!!! Itt ülünk a vagonban, Kondék Géza mellett. Kisanyám! Berakodtunk a riskovói álmóson, és most UTAZUNK! (...) Édes Kicsinyem! De nyugtalanul várom már innét az indulást. Pár nap és ismét együtt leszünk, ez vigasztal. Jún. 26. 19 óra-kor ki az utolsó tábor kapuján. Jún. 29-én 0.45-kor Biharkeresztúr, 7 h-kor Debrecen. De jó lenne, ha véletlenül Bpsten lennél, Édes?!” (101.) 1947. március 25-én 44 kilogrammosan, lábszárfekélyvel került a kijevei hadifogolykórházba, majd ez év júniusában, két év fogság után térhetett haza, ellentétben több százezer társával. A Szovjetunióba

1944 őszétől 800 ezer magyart hurcoltak el kényszermunkára hadifogolyként vagy internáltként. Azonban az embert próbáló munka, az éhezés és betegségek pusztítása miatt mintegy 300 ezren nem térhettek haza. Ezt támasztja alá Mátyus Ferenc hadifogolynaplója, amely emléket állít a névtelen sírokba eltemetett honfitársaknak.

Nem túlzás azt mondani, hogy Mátyus Ferencet az imakönyvébe foglaltak mentették meg és hozták haza a hadifogolytáborból. Erőt adott számára hite: a levelek nemcsak feleségéhez szólnak, Istenhez és a Szűzanyához intézett fohászokat is tartalmaznak: „Nem aggodom a jövő miatt, mert velünk az Úristen, ki imámat meghallgatta, és ismét jelét adta szeretetének: Atyai gondviselésének.” (96.) (Helikon Kiadó, Budapest, 2014)

TAR MARGARÉTA

AZ ANGLIKÁN KERESZTÉNYSÉG ÉVSZÁZADAI A történelmi és teológiai arculat változásai a 16. századtól a 21. századig

2014 őszén egy egészen különleges és hiánypótló könyv látott napvilágot. A Luther Kiadó és a Hermeneutikai Kutatóközpont Alapítvány közös kiadásában jelent meg *Az anglikán kereszténység évszázadai* című kötet, amely a reformáció kezdeteitől napjainkig dolgozza fel az anglikán kereszténység történetét.

A hat tanulmányból álló mű hat különböző szerző munkáját dicséri. „Egyes szerzők inkább az intellektuális történetet, mások a politikai és társadalmi kontextust járják körül.” (10.) Fabiny Tibor és Hannah Cleugh írásai az anglikanizmus kezdeteit tárgyalják, a Rómától való elszakadás folyamatát ábrázolják. William Jacob és Paul Avis a társadalmi és kulturális változások tükrében vizsgálja a vallás alakulását, Kevin Ward és Stephen W. Skyes pedig kifejezetten az anglikán kereszténység lelkeségével és elterjedésének körülményeivel foglalkozik. Az esszék mellett a kötet jelentős kordokumentumokat, a legfontosabb anglikán fogalmak szójegyzékét, továbbá kronológiát, illetve egy híres angol teológusokról szóló kislexikont is tartalmaz. A cél a történelmi folyamatok felvázolásán túl fontos források lefordítása és közzététele volt. Összességében így kapunk átfogó képet az anglikán identitás alakulásáról, fejlődéséről, valamint az egyház kibontakozásáról és terjeszkedéséről.

Mivel a magyarországi protestantizmus sokkal inkább kapcsolódik a német, mint az angol-szász hagyományhoz, hazánkban jóval kevésbé ismertek az anglikán teológusok munkái, tanításai. A Fabiny Tibor és Faludy Alexander által

szerkesztett mű ezt a hiányosságot igyekszik pótolni, mert itthon csak kisebbségi egyházként van jelen az anglikanizmus. Világszerte azonban több mint nyolcvanmillió ember követi az anglikán vallás különböző irányzatait.

A történelmi és kritikai tanulmányok a 16. századtól indulva egészen mostanáig nyomon követik az anglikán teológiában, liturgiában zajló változásokat. *A drámai kezdetektől* a világméretű elterjedésig nézhetjük végig a vallás történetének folyamatait, annak fényében, hogy miként pozícionálta magát ezalatt az idő alatt a katolicizmushoz és a reformáció egyéb folyamataihoz, irányzataihoz képest. Már a könyv ajánlásában is megfogalmazódik, hogy az evangélikusok és az anglikánok soha nem voltak egymással ellenségesek, sokkal inkább a távoli unokatestvérek kapcsolatához lehetne hasonlítani a két egyház viszonyát: „közös vonásainkat hangsúlybeli és kulturális különbségek övezik”. (7.)

A történet tehát a véres zavargásoktól, politikai csatáktól és a Rómától való elszakadástól indul. A szerzők áttekintik a legfontosabb állomásokat és bemutatják a legjelentősebb források születésének körülményeit és következményeit, vagyis azt, hogyan jött létre például a *Harmintkilenc cikkely*, az *Imádságos könyv*, vagy a *Poorvoi Közös Nyilatkozat*. Ezekből a szövegekből aztán részleteket is közölnek, így a szubjektívebb történetmondás mellett mindig szerepelnek a konkrét dokumentumok is. A *Poorvoi Közös Nyilatkozat* ebből a szempontból különösen jelentősnek bizonyulhat. Ez ugyanis egy 1993-as megállapodás, amely az európai anglikán egyház, illetve az északi, balti evangélikusok között jött létre, s azóta is maradandónak bizonyult.

A kötet legizgalmasabb fejezeteinek Kevin Ward, illetve Stephen W. Skyes esszéit tartom: ezek már a modern kor egyházával foglalkoznak, előbbi a *Világméretű elterjedés*, utóbbi az *Anglikán kereszténység gyökerei és mai lelkisége* címmel vizsgálja a 20. és 21. századi anglikanizmus arculatát. A kötet szerzői szerint az anglikán teológia különlegessége nyitottságában rejlik: „Olyan egyháznak kell lennie, amely képes válaszolni a változó körülményekre és a történelmi kontextusokra”. (43.) A vallás két támpillérenek a kor változásaihoz való alkalmazkodás és a mindenkori arany középút (*via media*) megtalálására irányuló törekvés tekinthető. „Tulajdonképpen nem jogos világméretűnek nevezni az anglikán közösséget” (84.), ám mint vallás, mégis világszerte elterjedt. Ez a terjedés persze sokban köszönhető a gyarmatosításnak. Maga az anglikán szó is csak a 19. században jött létre és került be a köztudatba. E két, fent említett tanulmányból derül ki az is, hogy a klasszikus anglikanizmus több egyház

közösségből áll, hogy nincs központi jogi, vagy végrehajtó testülete, és nincs egyetlen hitvallásos szövege sem. Anglikánnak lenni voltaképpen annyit jelent, mint elfogadni a Szentírást, az egyetemes hitvallásokat, az Úrtól rendelt két szentséget és a történelmi püspökséget. Az anglikanizmus ezenkívül helyileg alkalmazkodik az adott népek igényeihez. Így alakulhatott ki az a helyzet, hogy a legtöbb mai anglikán anyanyelve már nem az angol, s a vallás már jócskán túl is mutat az angolságon.

Az anglikán tradíció tehát jóval többretegű, mint azt elsőre gondolnánk, ráadásul „a jövőbeli újraértelmezések lehetőségét is magába foglalja”. (106.) Így lett a reformációnak ebből az irányzataból egyfajta „hídegyház”, mely a katolikus és a protestáns liturgiából és teológiából is merített. „Szinte nincs Mária-kultusz, és a magánygyónásnak sincs gyakorlata. A gyülekezet saját nyelvén vesz részt a liturgiában, a liturgia jellege erősen biblikus.” (109.) A protestantizmushoz kapcsolódik amiatt is, hogy a hét szentségből csak a keresztséget és az úrvacsorát ismerik el, továbbá két szín alatt áldoznak, viszont gyakran használják az Apostoli és a Niceai hitvallást, ezenkívül megmaradt a katolicizmusból a miseruha és a püspök–pap–diakónus rend. Az anglikán egyház tehát „mértéket tart két szélsőség között: a túl sok merevség az elutasításban és a túl sok könnyedség az engedékenységekben az eltérések megengedése terén”. (43.)

Az anglikanizmus nyitottsága mindenképpen figyelmet érdemel, s ez a könyv a történelmi folyamatok tükrében segít megérteni e vallási közösség kialakulásának körülményeit, reflektálva a jelenkori helyzetére is. A kötet megjelenésével talán hazánkban is elindulhat egy újfajta felekezeti párbeszéd. (Szerk. Fabiny Tibor – Faludy Alexander; *Hermeneutikai Kutatóközpont Alapítvány – Luther Kiadó*, Budapest, 2014)

FORGÁCH KINGA

PAOLO SORRENTINO: A NAGY SZÉPSÉG

Paolo Sorrentino Oscar-díjas filmje két, egymástól alapvetően eltérő hangulatú és tartalmú jelenet-sorral kezdődik. Róma, az Örök Város eklektikus látványa tárul elénk, a több ezer éves múlt és jelen szerves összetartozása, csönd és szépség. Turistacsoport jelenik meg a színen, egy középkorú japán férfi szakad el a többiektől, arcán boldog mosoly, kezében fényképezőgép, egymás után készíti a felvételeket, mintha mindent meg akarna őrizni az utókornak, amit lát. Az esztétikai gyönyör csúcspontján a férfi összeesik és meghal.

A háttérben, egy római romkertben, női kórus énekel csodálatos egyházzénét. Az élet törékenysége és mulandósága mutatkozik meg; egy pillanat, és bármikor vége szakadhat a földi életünknek. Váratlan képváltás történik, s minden átmenet nélkül váltja fel a lágytságot, a szelíd csöndet a mindent betöltő, egész lényünket felkavaró, fülünket bántó dübörgő zene, féktelenül tomboló, vonagló férfiak és nők, minden korosztályból. Jep Gambardella, az író és életművész, 65. születésnapját ünnepli a barátaival, szeretőivel.

Jep negyven évvel ezelőtt írt egy regényt, amelyet azóta is többen dicsőően emlegetnek, ám több könyvre nem futotta tőle. Valószínűleg nem a tehetségével van gond, hanem az életvitelével. Egy magazinnál készít interjúkat, folyamatosan bulikra jár. Felidézve az ifjúságát, úgy emlékszik vissza, hogy Rómába érkezve az volt a vágya, hogy a felső tízezer királya legyen, s hogy tönkretegyje a bulikat. Ha tehetségének az eltékozlása kerül szóba, azzal mentegeti magát, hogy az ő és környezete élete „egy semmi”, márpedig a semmiről nem lehet regényt írni, ez még Flaubert-nek sem sikerült. Ez a mostani, hatvanötödik születésnapja, az öregség és leépülés reálsan fenyegető réme azonban mintha ráébredténé arra: nem fecsérelheti többet az idejét fölösleges dolgokra, s elhatározza, ismét írni fog. Bejárja Róma utcáit, felfedezve a látható dolgok mögötti „nagy szépséget”, s közben rég elfelejtettnek hitt érzések érintik meg a lelkét.

Jep Gambardella szinte rákényszerül, hogy szembenézzen önmagával, az életével. Felbukkan ifjúkori nagy szerelmének, Elisának a férje, s közli a hírt, hogy Elisa meghalt. Harmincöt évet éltek együtt, de naplójából kiderült, hogy az asszony mindig Jep-et szerette. Annak ellenére, hogy ő volt az, aki elhagyta a fiút. Az, hogy miért, nem derül ki, de az igen, hogy az egyébként nőfaló Jep soha nem tudta elfelejteni a lányt, és szakításuk után félresiklott az élete. Elisa volt számára a beteljesületlen testi szerelem, s most, az öregkor küszöbén egy platói szerelemben lesz része: a mulatót üzemeltető, ősrégi barátjának, Egidiónak a halálosan beteg lányával, a sztriptíz tánccsónó Ramonával kerül szoros lelki kapcsolatba, s fedezi fel újra, milyen jó érzés szeretni valakit önzetlenül, anélkül, hogy valamit is akarna tőle cserébe.

Jep bolyongásai közben megismerjük a vele rendszeresen bulizó társaság tagjait, a csak testi élvezeteknek élő, hedonista Lellót; a négy gyermekének a nevelését másra bízó, de önmagát mint anyának hazudó Stephanie-t; az özvegy Violát, akinek brutálisan megölték a férjét, lelkibeteg, külsőleg Jézusra hasonlító fia, Andreas pedig öngyilkos lesz; a drámaírói ambíciókat dédelgető, de

azokat csak kis részben megvalósító, Rómából kiábrándult és a falujába visszatérő Romanót, aki egyetlen embert tart méltónak arra, hogy elbűcsúzzon tőle: Jep Gambardellát. Ami közös bennük, hogy „egy elpocsékolt élet” van mögöttük.

A film tele van keresztény elemekkel. Az önmaga egykori, tisztább énjét kutató Jep Gambardellában felidéződnek gyermekkori élményei, amikor apácák nevelték, szerető gondoskodással. A tragikus sorsú Viola egyedül maradvá felhagy bulizós életformájával, vagyona az egyházra hagyja, segít a plébánián, s Afrikába megy miszionáriusnak. Sorrentino filmje, mellőzve mindenféle érzelmi megnyilvánulást, hideg tárgyilagossággal mutatja be, hogy a mai világra általában nem a tetszeni inkább Istennek, mint az embernek életvitel jellemző, hanem ennek fordítottja, s ez gyakran egyházi személyekre is jellemző. Az ifjú apáca ezoterikus kuruzslóhoz jár, aki pénzért osztogat tanácsokat, s csak az Istennek kijáró csodálattal ajnározza őt. A valaha Európa leghíresebb ördögűzőjeként számon tartott Belucci bíboros már csak a földi élvezeteknek él, folyamatosan ételrecepteket ismertet hallgatóságával, mintha teljesen kitörlődött volna belőle a spiritualitás. Jep nem is teszi fel neki hittelt kapcsolatos kérdéseit, attól tartva, hogy kiábrándító lenne a válasza.

Ám a legnagyobb hatással mégiscsak a száz-négy éves apáca, Maria nővér — egyértelműen Boldog Kalkuttai Teréz anya alteregója — van Jep Gambardellára. Egész életét a szegények szolgálatával töltötte, s felismerve, hogy a világban minden üzletté vált, évtizedek óta nem ad interjút, így Jep magazinjának sem, amelynek főszerkesztője, Dandina, ugyancsak anyagi hasznot remélne ettől. Maria nővér a cselekvő szeretet jelképe. Vallja: „Én a szegénységgel kötöttem házasságot, és a szegénység nem mesél, csak él.” Ám Maria nővér pontosan tudja, hogy Isten mindenkit más talentummal áldott meg, s ezért figyelmezteti Jep-et: aki úgy tud írni, mint ő, annak nem szabad eltékoznia magát.

A talentumokkal egyszer el kell számolnunk, kinek-kinek a fentről kapott adományok arányában. S talán soha nem késő újrakezdeni, de ahhoz, hogy megérkezzünk valahová, egyszer el is kell indulnunk. A film végén Jep Gambardellában erős a vágy, hogy elkezdje végre a regényét. Ha pedig elkezdi, remény van arra, hogy egyszer majd be is fejezi. (*A nagy szépség*, olaszfrancia film, 2013; Rendező: Paolo Sorrentino; Forgatókönyvíró: Paolo Sorrentino, Umberto Contarello; Főbb szereplők: Jep Gambardella: Toni Servillo; Romano: Carlo Verdone; Ramona: Sabrina Ferilli; Kiadja: Fantasy Film Kft., 2014)

BODNÁR DÁNIEL